

METAFORALARNING EKSPRESSIV-STILISTIK JIHATLARI (INGLIZ GAZETA MATNLARI MISOLIDA)**G.G.Lolayeva¹** 

Mas'ul muallif: Lolayeva Gulniso Geldiyorovna, Filologiya fanlari boyicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat chet tillar instituti.

e-mail:
gulnisololayeva@gmail.com

Accepted: 23 Sentabr 2026
Published: 23 Sentabr 2026

Copyright: © 2026 by the author(s). Licensee Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi.

Iqtibos uchun: Lolayeva, G. G. METAFORALARNING EKSPRESSIV-STILISTIK JIHATLARI (INGLIZ GAZETA MATNLARI MISOLIDA) / G. G. Lolayeva // Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi. — 2026. — T. 9, № 2. — B. 290–292.

1. Filologiya fanlari boyicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat chet tillar instituti

Annotatsiya. Bugungi globallashuv va axborot oqimi tez sur'atlar bilan rivojlanayotgan zamonada ommaviy axborot vositalarining, xususan, gazeta matnlarining ijtimoiy ongini shakllantirishdagi roli tobora ortib bormoqda. O'quvchiga tezkor, aniq va ta'sirchan axborot yetkazish talab etiladigan sharoitda til vositalarining imkoniyatlaridan, ayniqsa, stilistik figurativlikni ta'minlovchi metaforalardan samarali foydalanish publitsistik matnlarning badiiy-estetik va informativ yukini sezilarli darajada oshiradi. Quydagi maqolada biz gazeta matnlarida metaforaning faol ishlatilishini va uning ekspressiv-stilistik xususiyatlarini aniqlashga harakat qilib ko'ramiz.

Kalit so'zlar: Stilistik figurativ, metafora, sintatik birliklar, publitsistik matn, kommunikativ kompetensiya, milliy konseptlar.

ЭКСПРЕССИВНО-СТИЛИСТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ МЕТАФОР (НА МАТЕРИАЛЕ АНГЛОЯЗЫЧНЫХ ГАЗЕТНЫХ ТЕКСТОВ)

Аннотация. В современную эпоху стремительной глобализации и нарастающих информационных потоков роль средств массовой информации - и газетных текстов в частности - в формировании общественного сознания неуклонно возрастает. В условиях, требующих донесения до читателя оперативной, достоверной и действенной информации, эффективное использование языковых средств - и прежде всего метафор, придающих речи стилистическую образность, - существенно повышает художественно-эстетическую и информационную ценность журналистских текстов. В данной статье мы ставим целью рассмотреть активное использование метафор в газетных текстах и выявить их экспрессивно-стилистические характеристики.

Ключевые слова: Стилистическая фигура, метафора, синтаксические единицы, публицистический текст, коммуникативная компетенция, национальные концепты.

EXPRESSIVE AND STYLISTIC ASPECTS OF METAPHORS (BASED ON ENGLISH-LANGUAGE NEWSPAPER TEXTS)

Abstract. In modern linguistics, the text is interpreted as an important communicative unit of language. The text is a complex unit that expresses not only the structural structure of the language, but also its functional and semantic unity, and is the main object of a separate linguistic direction - text linguistics. Within the framework of text linguistics, the main features of the text - integrity, consistency, logical connection, thematic unity, etc., determine its place in the system of independent language units. In the following article, we will study text linguistics and its theoretical and practical aspects, and try to identify communicative strategies for the text.

Keywords: Stylistic figure, metaphor, syntactic units, publicistic text, communicative competence, national concepts.

Kirish. Til inson tafakkuri, dunyoqarashi va voqelikni idrok etish jarayonini ifodalovchi asosiy vositalardan biri sifatida nafaqat axborot yetkazish, balki o'quvchiga muayyan hissiy-estetik ta'sir ko'rsatish vazifasini ham bajaradi. Ayniqsa, ommaviy axborot vositalari tilida fikrni ixcham, obrazli va ta'sirchan ifodalash alohida ahamiyat kasb etadi. Gazeta matnlari ushbu jihatdan o'ziga xos kommunikativ maydon bo'lib, unda mualliflar murakkab ijtimoiy, siyosiy, iqtisodiy va madaniy hodisalarni o'quvchiga tushunarli hamda ta'sirchan shaklda yetkazish uchun turli lingvistik vositalardan foydalanadilar. Ana shunday vositalar orasida metafora alohida o'rin egallaydi.

Metafora an'anaviy ravishda bir tushuncha yoki hodisani boshqa bir tushuncha bilan o'xshashlik, assotsiativ yaqinlik yoki tasavvur asosida ifodalashga xizmat qiluvchi badiiy-tasviriy vosita sifatida qaraladi. Biroq zamonaviy tilshunoslikda metaforaning vazifasi faqat badiiy bezak yaratish bilan chegaralanmasligi, uning inson tafakkuri va konseptualizatsiya jarayonidagi roli ham muhim ekanligi ta'kidlanadi. Metaforik birliklar abstrakt yoki murakkab mazmunni aniqroq tasavvur qilish, muayyan hodisaga munosabatni shakllantirish va kommunikativ ta'sirni kuchaytirish imkonini beradi. Shu sababli metaforani gazeta diskursi doirasida o'rganish uning semantik, pragmatik, ekspressiv va

stilistik xususiyatlarini birgalikda tahlil qilishni talab etadi.

Ingliz tilidagi gazeta matnlarida metaforalar ayniqsa sarlavhalar, maqola boshlanmalari, siyosiy sharhlar, iqtisodiy tahlillar, sport xabarlar va ijtimoiy mavzudagi materiallarda faol qo'llanadi. Gazeta sarlavhasida ishlatilgan metafora qisqa hajmda katta mazmuniy yukni ifodalashi, o'quvchining e'tiborini jalb qilishi va maqolaning umumiy mazmuniga nisbatan dastlabki tasavvurni shakllantirishi mumkin. Masalan, iqtisodiy jarayonlarni harakat, kurash yoki tabiiy hodisa obrazlari orqali ifodalash, siyosiy jarayonlarni esa "jang", "yo'l", "o'yin" yoki "musobaqa" kabi konseptual sohalar bilan bog'lash matnning ekspressiv imkoniyatlarini kengaytiradi.

Metaforaning ekspressiv-stilistik xususiyati, avvalo, uning oddiy axborotni obrazli va hissiy jihatdan boy shaklda yetkazish imkoniyatida namoyon bo'ladi. Metaforik birlik o'quvchida muayyan tasavvur uyg'otadi, matnning emotsional ohangini belgilaydi va muallifning hodisaga bo'lgan munosabatini bilvosita ifodalashi mumkin.

Metafora gazeta tilida axborot yetkazishdan tashqari, muallifning nuqtayi nazarini, munosabatini bilvosita ifodalash, o'quvchining e'tiborini jalb qilish, hissiy holatini boshqarish kabi muhim kommunikativ funksiyalarni ham bajaradi. Ayniqsa, ingliz tilli gazeta matnlarida metafora nafaqat ekspressiv-stilistik vosita, balki ijtimoiy-madaniy kod sifatida ham faol ishlatiladi. Ular orqali muallif o'z xalqining mentaliteti, tarixiy xotirasi, madaniy qadriyatlari va mafkuraviy yondashuvlarini o'quvchiga bevosita emas, balki obrazli tarzda yetkazadi [1].

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ingliz tilida metaforalar keng semantik imkoniyatlarga ega bo'lib, ular ko'pincha siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik mavzularni yoritishda qo'llaniladi. Bu holat metaforalarning nafaqat stilistik, balki pragmatik va diskursiv jihatdan ham kuchli vosita ekanini anglatadi.

Krasikning lingvokulturologiyaga yondashuvi tilni madaniyatni aks ettiruvchi va shakllantiruvchi ijtimoiy hodisa sifatida talqin etadi. U tilshunoslik shaxsiyati orqali madaniy tafakkur, milliy konseptlar va kommunikativ kompetensiyani bir butun tizimda o'rganishni taklif qiladi. Bu yondashuv zamonaviy tilshunoslikda lingvokulturologiyaning nazariy va metodologik asoslarini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Ko'pgina tadqiqotchilar stilistik vositalar, yumor, yumoristik matnlar, kulgiga sabab bo'lishda stilistik vositaning roli bo'yicha tadqiqot ishlarini qildilar. Har bir olim kulgiga sabab bo'lishda uslubiy vositalar haqida turlicha fikr bildirgan. V.V.Vinogradovning fikriga ko'ra, omonimlar denotativ va konnotativ ma'noga ega bo'lib, kulgiga sabab bo'lgan uslublardan biridir.

Ingliz gazeta matnlarida qo'llanuvchi ekspressiv-stilistik jihatlarni quyida keltirib o'tamiz:

Ekspressivlikni kuchaytirish: Metaforalar o'quvchilarga ma'lumotni yanada ta'sirchan va esda qolarli qilib yetkazishga xizmat qiladi. Ular tasvirlarni jonlantiradi, his-tuyg'ularni ifodalaydi hamda o'quvchilarni mavzularga yanada chuqurroq jalb qiladi.

Tilning o'ziga xos xususiyatlari: Ingliz tili o'zining obrazli va metaforik xususiyatlari bilan mashhur. Gazeta matnlarida metaforalar tilning boyligi va ijodiy imkoniyatlarini namoyish etadi.

Stilistik xilma-xillik: Gazeta matnlarida turli xil stilistik uslublar qo'llaniladi. Metaforalar uslubni boyitishga, matnni o'quvchilar uchun qiziqarli va o'qishga qulay qilishga yordam beradi.

Rus tilshunosligida matn ("tekst") tushunchasining rivoji o'tgan asrning 40-yillariga to'g'ri keladi. O'tgan asrning 60-yillari ikkinchi yarmidan boshlab jahon tilshunosligida "matn lingvistikasi" alohida yo'nalish sifatida rivojlandi.

Rus tilshunosligida matn nazariyasi, uning muammolari V.V.Odinov, I.R.Galperin, O.I.Moskalskaya, L.M.Loseva, Y.M.Lotman, Z.Y.Turaeva, N.D.Zarubina, E.V.Sidorov, O.L.Kamenskaya, A.I.Gorshkov, N.S.Valgina kabi tilshunoslardan tomonidan o'rganildi.

Natijalar. Matnlarning konkret misollari asosida metaforalarning matn mazmunini chuqurlashtirishdagi roli, ularning madaniy konnotatsiyalari va uslubiy ta'sirchanlik darajasi ilmiy asosda o'rganiladi. Shu orqali gazeta tili va uslubiyatida metaforik ifodaning o'ziga xos xususiyatlarini aniqlash, ularni ta'lim, tarjima va madaniyatlararo muloqot jarayonlarida to'g'ri talqin etish yo'llarini ochib berish maqsad qilinadi.

1. Ekspressiv-stilistik jihatlari

Ingliz tilli gazeta matnlarida metaforalar ko'pincha matnning ekspressivligini kuchaytirish, o'quvchida hissiy reaksiyani uyg'otish va e'tiborni jalb qilish maqsadida qo'llaniladi. Bu funksiyada metafora voqea-hodisani sodda axborot tarzida emas, balki ta'sirchan obrazlar vositasida ifodalash imkonini beradi.

Masalan:

1. "We are digging our own grave." [The Daily Star, November 2, 2021].

Tahlil: Bu metafora muallifning tanqidiy pozitsiyasini bildiradi. Bu yerda harakat (grave digging) orqali hukumat o'z xatti-harakatlari bilan o'ziga zarar yetkazayotganini emotsional va dramatik tarzda ko'rsatadi. Ekspressivlik va kinoyaga boy.

2. "a Pandora's box of radiation is unleashed on the world." [The Pressenza, November 11, 2022].

Tahlil: Bu metafora yunon mifologiyasidan olingan. Bunday madaniy yuklangan metaforalar matnga nafaqat obrazli, balki chuqur madaniy konnotatsiya beradi.

3. "She is the rising star of British politics." [The Guardian, May 18, 2023].

Tahlil: Bu metafora insonni "yulduz" bilan taqqoslash orqali uning muvaffaqiyati va mashhurligini ko'rsatadi. Pozitiv ekspressivlik, motivatsion konnotatsiya mavjud. Bunday metaforalar siyosiy va ijtimoiy matnlarda shaxslar yoki voqealarni baholashda keng qo'llaniladi.

Bunday metaforalar muallifga axborotni nafaqat yetkazish, balki uni muayyan pozitsiyadan yoritish imkonini beradi. Ekspressiv metaforalar orqali o'quvchiga bevosita hissiy ta'sir ko'rsatiladi va u muallifning qarashlarini bilvosita

qabul qiladi.

Bundan tashqari, inglizabon gazetalarda idiomatik metaforalar (masalan, tip of the iceberg, boiling point, slippery slope) keng qo'llaniladi. Ular stilistik jihatdan matnga obrazlilik va og'zaki nutqqa yaqinlik beradi.

Muhokama va takliflar. Ingliz tilli gazeta matnlarida metafora tilning ekspressiv-stilistik boyligini namoyon qiluvchi vosita sifatida, shuningdek, madaniy kodlarni ifoda etuvchi semantik birlik sifatida muhim rol o'ynaydi. Ekspressiv metaforalar orqali matnga ta'sirchanlik, obrazlilik kiritiladi, o'quvchi bilan hissiy aloqa o'rnatiladi. Milliy-madaniy metaforalar esa jamiyatning mentaliteti, qadriyatlari va tarixiy tajribasi bilan bog'liq bo'lib, matnning chuqur kontekstual qatlamlarini anglashga xizmat qiladi. Shu bois ingliz tilli publitsistik matnlarni tahlil qilishda metaforaning ikki tomonlama – stilistik va madaniy funksiyalarini inobatga olish ilmiy yondashuv uchun muhimdir. An'anaviy tilshunoslik nuqtayi nazardan, odatda, metafora publitsistik janrlarda ishlatiladigan nutq iborolari tarkibiga kiradi. Bu so'zni o'z ma'nosidan boshqa bir ma'noda, ya'ni majoziy ma'noda qo'llash usuli sanaladi. So'zlar o'zlarining asl ma'nolariga ega, ammo bundan tashqari ko'chma ma'noda ishlatilishi mumkin. Gazeta tilida ekspressivlik o'ziga xos tarzda ifodalanadi. Matnlarning yanada ta'sirchanlikni ta'minlashda ommaviylik, obrazlilik, emotsionallik va ekspressivlik, aniqlik, ixchamlik, munozaralilik kabilar alohida e'tiborga olinadi.

Ingliz tilli gazeta matnlarida metaforaning ekspressivlikdagi asosiy jihatlari o'ziga xos til vositalari va uslubiy yondashuvlar orqali namoyon bo'ladi. Avvalo, so'z tanlovi muhim rol o'ynaydi: muallif tomonidan tanlangan so'zlar va iboralar matnning hissiy rang-barangligini, uning o'quvchiga qanday ta'sir qilishini belgilaydi. Ayniqsa, obrazli, kuchli semantik yuklamaga ega bo'lgan so'zlar tanlovi matnga emotsional ohang baxsh etadi. Masalan, "tax burden" yoki "economic storm" kabi iboralar nafaqat ma'noni yetkazadi, balki kuchli hissiy taassurot ham uyg'otadi [The Guardian, March 14, 2024].

Shuningdek, uslub ham ekspressivlik darajasini belgilovchi muhim omillardandir. Matnning rasmiy yoki norasmiy, samimiy yoki tanqidiy uslubda yozilishi muallif va o'quvchi o'rtasida qanday aloqaning vujudga kelishini belgilaydi. Samimiy va yaqin uslub o'quvchi bilan hissiy bog'lanishni mustahkamlaydi. Bu uslub ko'pincha metaforalar orqali kuchaytiriladi, chunki ular haqiqatni ko'proq hissiy obrazlar orqali tushuntirishga xizmat qiladi. Metafora va tasviriy ifodalar esa ekspressivlikning eng faol vositalaridandir. Ular orqali matn jonlanadi, faktlar va fikrlar obrazli talqinga ega bo'ladi, o'quvchini chuqur o'ylantiradi yoki hissiyotga tortadi.

Bundan tashqari, mavzuni tanlash ham ekspressivlikka bevosita ta'sir ko'rsatadi. Dolzarb, bahsli yoki o'quvchi uchun muhim mavzular tanlanganda, matn o'quvchi e'tiborini kuchliroq tortadi va unda hissiy javobni keltirib chiqaradi. Masalan, siyosiy inqirozlar, ijtimoiy adolatsizliklar, global muammolar haqidagi maqolalarda ishlatilgan metaforalar nafaqat axborot berish, balki fikrlashga chorlovchi vosita sifatida xizmat qiladi. Shu bois ingliz tilli gazeta matnlarida metafora ekspressivlikning nafaqat shakli, balki mazmunini tayanchlaridan biri sifatida alohida o'rin egallaydi.

Xulosa. Xulosa sifatida aytish mumkinki, gazetadagi matnlarni yanada ekspressiv va emotsional qilish uchun turli omillar qo'llaniladi. Bu omillar orqali muallif o'z fikrlarini o'quvchilar uchun qiziqarli va esda qolarli tarzda ifodalashga erishadi. Ekspressivlik va emotsionallik ilmiy matnlarning o'quvchilar tomonidan qabul qilinishiga, qiziqish uyg'otishiga va fikrlarning ta'sirchanligini oshirishga yordam beradi. Bu, o'z navbatida, ilmiy tadqiqotlarning kengroq auditoriyaga yetishiga va ularning ta'sirini kuchaytirishga imkon beradi.

Yuqorida keltirilgan misollardan xulosa qilib, metaforalar biror tilning ekspressiv-stilistik va milliy-madaniy xususiyatlarini ko'rsatishga yordam beradi. Shuni esda tutish kerakki, metaforalar tilning juda kuchli vositasidir va ular o'quvchilarning fikrlash va his qilish uslublariga katta ta'sir o'tkazadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- [1] Виноградов В.В. Основные типы лексических значений слова. Избранные труды. Лексикология и лексикография. – М.: Наука, 1977. – 312 с.
- [2] Карасик В.И. Языковая личность: социокультурный аспект. – Барнаул: Барнаульский государственный педагогический университет, 2001. – С. 120-150.
- [3] Chomsky, N. (1965). Aspects of the Theory of Syntax. MIT Press. (pp. 25–
- [4] Одинцов В.В. Текст стилистики: Филол. фан. док. ... дисс. – Москва, 1980. – 215 б. Галперин И.Р. Матн лингвистик тахлил объекти сифатида. – Москва: Высшая школа, 1974. – 289 б. Москальская О.И. Матн грамматикаси. – Москва: Наука, 1981. – 312 б. Шанский Н.М. Бадиий матннинг лингвистик тахлили. – Ленинград: Просвещение, 1983. – 276 б.
- [5] Матвеева Т.В. Функциональные стили в аспекте текстовых категорий. Свердловск: Изд-во Урал. гос. ун-та, 1990. с. 14
- [6] Қўнғуров Р., Бегматов Э., Тожиев Ё. Нутқ маданияти ва услубият асослари. – Тошкент, 1992. -160 б.
- [7] Fairclough N. Media Discourse. – London: Edward Arnold, 1995. – 214 p.
- [8] Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. – Chicago; London: University of Chicago Press, 2003. – 276 p.
- [9] Насруллаева Г. Антропоцентрик метафоранинг лингвомаданий, коммуникатив, прагматик аспекти: Филол. фан. бўйича фалсафа док-ри (PhD) дисс. – Қарши, 2018. – 39 б.
- [10] Ольховикова Ю.А. Метафоры со сферой-источником "Неживая природа" в политическом дискурсе США и ФРГ: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – Екатеринбург, 2009. – 23 с.